

A NÉMA FORRADALOM.

Kovács Imre könyve a Szolgálat és Irás Munkatársaságának sorozatában.

Korunk irodalmi érdeklődése érdekesen és jellemzően oszlik meg két élesen ellentétes műforma között. Az egyik réteg a túlságba vitt fantázia felé hajlik, az E. T. A. Hoffmann és Poe képzeletét erősen és drasztikusan túlszárnyaló képzelet felé, és odaadóan olvassa ennek a tizenkilencedik századi fantasztikus és ugyanakkor érzelmes irodalomnak mai olcsóbb változatait, a detektívtörténeteket és színes, érzelmes históriákat. A másik réteg a valóság felé fordul, — elősegítője és érdeklődésével, felvevőképességével szinte pártfogója a valóságos tényeket feldolgozó irodalomnak. Első hajtása ennek a «tény-irodalomnak» a regényes életrajz, az érdekes párbeszédekben, gáláns kulisszatitkokban elmesélt történelmi arckép-irodalom, legtöbbször nagyon ingatag történelmi és még többször kétes irodalmi hitelességgel. Az érdeklődés alapjában tiszteletreméltó, kívánságaiban azonban már kevésbé: ami érdekel, nem egy mélyebb, nevelő történelmi tanulság, hanem a bepillantás történelmi hősök vagy kalandorok intimebb életébe. A tény-irodalom másik hajtása súlyban és jelentőségben elsősorban néhány fejlődött ki az utolsó két évben, — s ez a szociográfia. Nagy Lajos néhány inkább irodalmi kísérlete után Szabó Zoltán emlékezetes Tardi helyzete és Illyés Gyula Puszták népe indította meg az érdeklődést. A «mozgalom» — ha lehet ezt mondani — élén az öreg cserkészek lapjának néhány vezető írója állt, közéjük tartozik Szabó Zoltán és közöttük van még ma is Kovács Imre. A mozgalom megalakította a maga kis körét, a Szolgálat és Irás Munkatársaságát, amely már címében határozottan kijelenti, hogy a szociográfiai irodalom célja kettős: szolgálatot tenni egy megnehezedett időben a magyarságnak és a szolgálatot jelentő irodalomban érvényrejuttatni az írásművészet magasabbrendű eszközeit, finomabb és kevésbé kézenfekvő stílusát. Az első könyv után most megjelent a második: érdemes utánanézni a szolgálatnak, az írásnak egyformán és a mozgalom hibáit és erényeit lemérni. Kovács Imre «Néma forradalma» kitűnő példát nyújt a vizsgálódásra.

A SZOLGÁLAT. — Kovács Imre könyve azokkal a lappangó erőkkel foglalkozik, melyek az ország hárommillió magyarját, legalsóbb rétegét, elviselhetetlen feszültségben tartják. Keresi az okokat, melyek a magyar földmunkásság mostani súlyos és végzetes nyomorúságát előidéztek. Történelmi áttekintést nyújt a jobbágyságról, a magyar paraszt sorsának alakulásáról, s ezzel szinte párhuzamosan foglalkozik azokkal a többé-kevésbé vallási és szociális megmozdulásokkal, melyek forradalmak lettek vagy forradalmak lehettek volna. A vallási-szociális huszita forradalom, a Budai Nagy Antal erdélyi kelyhes mozgalma után legfontosabb forradalma az elnyomott parasztságnak a Dózsa-féle lázadás volt, mely után a Werbőczy-hármaskönyv hosszú, feloldhatatlannak tetsző időre megkötötte a jobbágyság szabadságát, elvonta jogait és megkettőzte kötelességeit. Dózsa után

kisebb lázadások, kisebb elkeseredett forradalmak következtek, míg a tizenkilencedik századi jobbágy-felszabadítás úgy-ahogy meg nem próbálkozott sorsuk megoldásával. A jobbágy-felszabadítás fél munkája azonban a helyzetet továbbra is elviselhetetlennek hagyta meg. A parasztság megpróbálkozott kisebb-nagyobb ellenállással, politikai ellenszegüléssel, az agrárszocialista forrongások a múlt század végén napirenden voltak, míg a Darányi Ignác-adta törvény, a hírhedt «deres-törvény» meg nem kötötte minden szociális és politikai megmozdulás kezét. A parasztságnak ellenszere, kézzelfogható, erős ellenszere így nem maradt — a politikai ellenszegülés zavarosabb jelentkezése a kaszáskeresztes mozgalomban alig számít jobban.

A cselekvő forradalmak után egy másik forradalom lehetősége maradt csak meg: a néma forradalomé. Mi a néma forradalom Kovács Imre szerint? A nemzet életerejét, vitalitását megdönteni akaró morális lázadás. Ez a morális lázadás a századforduló körül először a *kivándorlásban* jelentkezett. Amerika megtelt a magyar földmunkássággal, az ország magyar népessége jelentősen csökkent és a tátongó ürességek pótlására ekkor indult meg a románság határozott betörése Erdélybe. A morális lázadás második fázisa még erősebben tör a nemzet életereje ellen és erősen rontja a születési-halálozási arányszámot: ez az *egyke*, mely különösen a Dunántúl baranyai sarkában és a Tiszántúl egyes protestáns vidékein erős és aggasztó. A morális lázadás újabb, harmadik fázisa: a *szepták*, — a csökevény vallásosság, amely minden biztonnyal igaz hittel fordul a túlvilág felé, szószerint értelmezve a biblia szavait és elfordulva ezzel nemcsak a pozitív hittől, hanem a cselekvéstől, a sors ellen törő emberi lázadástól, ami nem jelentene mást, mint egy határozottabb lelki és szociális aktivitást. Ez a három morális lázadás a néma forradalom talaja. Néma, mert nem szegül ellene cselekvően a sorsnak, — forradalom, mert ha korcs, beteg és kétségbeejtő módon is, de változtatni akar, a nemzet feláldozásával, életén. A néma forradalom alap gondolata az, hogy hagyni kell kihalni, elpusztulni a magyarságot azzal, hogy élte ellen törünk kézzelfoghatóbb lázadással — mint az egyke — egy illuzórikus magyarságot megtartva — mint a kivándorlás — és élet ellen forduló passzív csökevény-vallásossággal — mint a szepták. S ez a némaság nem «veszélyes», nem fölforgató, hanem szomorú és kétségbeejtő: a sírt ássa meg, hol «egy nemzet süllyed el».

Kovács Imre könyvének ez a «szolgálat» része fontos és legjobb időben érkezett: adatainak áttekinthetőségével, állandóan statisztikával és táblázatokkal igazoló módszerével szemléletesen, hidegen tárja elénk a néma forradalom végzetességét, rombolását a nemzet testében. Nem a demagógia beszél belőle, hangja meglepően mérsékelt és súlyos, felelősségtudata tiszteletreméltó és emelkedett, — a ma divatos sok kis-széchenyi között végre egy tényekkel jövő, megoldások kereteit is megrajzoló diagnosztika. A szolgálat második része lenne, ha a megoldással is határozottabban foglalkozna, ha a földreform végrehajtásának módját is körvonalaira s egyáltalában, ha vázolná annak az elkövetkező helyzetnek lehetőségeit, mely éppen a földreform végrehajtása után állna be. A mélyebb jövőbetekintés hiányzik jóslataiból és megoldást jelentő gondolataiból: a gyógyszerert megnevezi, de nem mutatja meg a gyógyulás útját. A földreform sok mindent megoldana, a kérdéses tehát nem ennek szükségessége, — a morális elszíntelenedés, lejtőrejutás gyógyítása azonban nem ennyire egyszerű, az anyagi javulás nem jelent feltétlenül morális javulást is. Itt érdekelt volna Kovács Imre

véleménye. Az élet két rétegű: anyagi és szellemi. A szellemi gyógyítás lehetőségeivel pedig éppen azért kellett volna behatóbban foglalkoznia Kovács Imrének, mert könyvének éppen morális felelősségérzete ad egészen egyéni, megbecsültnivaló rangot. Elsőnek foglalkozott a szociográfusok között a vallás, az erkölcs mélyebb szerepével, a vallástalanság és erkölcstelenség — ide sorolja joggal az egyiket — döntő veszélyével. Szemlélete keresztény, néha erősen protestáns színezetű. Kovács Imre könyve valóban jó szolgálat, kisebb említett hiányai kivételével — milyenek most írói értékei?

AZ IRÁS. — A szociografust legtöbbször megzavarja anyagának és vállalkozásának kétfélesége: hatni, kézzelfogható politikai célt elérni és szolgálni az irodalom szebb követelményeit. Szabó Zoltán Tardi helyzetének érdekessége, legfőbb értéke — adatainak megdöbbentő vigasztalanságán túl — az volt, hogy remek stílusban, a legjobb és legvilágosabb szépírói nyelven közölt adatot és nyilvánított véleményt. Kovács Imre kevésbé jól komponál mint Szabó Zoltán. Inkább tudós, mint író, — ahol tudományos anyagot, statisztikákat dolgoz föl, stílusa szűkszavúságával nagyon megfelelő. Ahol az író kíván megszólalni, — egyelőre meglehetősen naivanszépírodalmi a stílusa. A kötet is kétféle anyagú: egyik amolyan szociográfiai kiruccanás, bővebb útleírás, — a másik készenkapott adatok feldolgozása és ellenőrzése személyes értesültséggel. Kovács Imre nem tudja eltalálni a közös stílust, ami megfelelne itt is és ott is. De éppen az útleírás-szerű részekben, nyelvének keresetlen-keresettsége megdöbbentő hatást tud elérni. Kötete világosan mutatja a szociográfiai munkák további fejlődésének útját írói téren: megszabadulni az «írás» rögeszméjétől, amely szépírói mutatóványokra kényszeríti azt is, aki végeredményben messze áll a szépírodalomtól, és kialakítani azt az egyeztető stílust, amely egyenletességével, érett tárgyilagosságával érdekli azt, aki a szociográfiában is írásművet keres elsősorban, de nem zavarja azt sem, akit a tények, a lesújtó valóság érdekel. Kovács Imre ezt a második stílust fogja könyvének tanulságai szerint el-sajátítani, s ezzel a szociográfiát kiemeli a fél-szépírodalomból a magasabb tudományos szint felé. A mai szociográfiai «írás»-mozgalomból pedig kiválik a másik csoport, a Szabó Zoltán Tardi helyzetének nyomán indul, amely a fél-tudományos tény-irodalomból beérkezik a szépírodalomba, a regényig vagy egy alakulóban lévő új műfajig, melyre a legszebb példát Illyés Gyula «Puszták népe» című könyve adta.

Thurzó Gábor.

Kolozsvári G. Emil: Dr. Csibráky szerelmei. (Franklin-Társulat kiadása.)

«Csibráky szakember volt a tépeledésben, néhány óra alatt minden elképzelhető oldalról megmérte a szóbanforgó problémákat, de nem bízott magában s ezért még napok, hetek, sőt hónapok hosszáig kérőzte át ismét és ismét aggályait». Ez a főhős, aki az Adatgyűjtőben hivatalnokoskodik. Élettörténete abból áll, hogy

nem történik vele semmi, mert semmibe sem mer belevágni. Az átlagemberek számára a házasság a legnagyobb vállalkozás, Csibráky is annak tartja. Épp azért, mert fontosnak tartja, nem meri rászálni magát. Lenne több lány is, aki szívesen hozzámenne, de Csibráky nem nyilatkozik. A sor Zsuzsával kezdődik, akit hallatlanul tisztel, ugyanez az érzés fűti Ági iránt érzett szerelmét, akivel viszonyt folytat, majd a leghosszab-

ban elhúzódó szerelmét is ez semmisíti meg. Túlságosan tiszteli a nőket, nem tartja magát méltónak hozzájuk és a nők nem tudnak mit kezdeni ezzel a nagy tisztelettel. A szerelmi eseményeken kívül szinte véletlenül belép egy politikai pártba is, ahol eszméket kap, majd ír egy tervezetet a kapott eszmék alapján, hivatala újjászervezéséről, ami miatt főnöke és társai kinevetik. A csattanó az, hogy a házasságára gyűjtött pénz a kis politikai pártnak adja és boldog lesz, mert valóban szép és önzetlen tettet hajtott végre.

Kolozsvári ezt az alakot kegyetlen jókedvvel szemléli. Ebben a kegyetlenségben benne van a fiatalság fölénye, de benne van a magasabbszemponthoz igazodó ember lenézése is, amit akkor érez, ha szürke emberekkel foglalkozik. Ha a magyar irodalomban kutatunk ősök után, Csokonai pajzán, diákos humoránál kell megállanunk. Kolozsvári gúnyolódásában is van valami kedvesség, mert érzi az olvasó, hogy ártani nem akar, itt a gúny magáért a gúnyért szerepel, ahogy a diákok ok nélkül is tudnak jókedvűek lenni.

Nem sokra becsüli az embereket. Csibrákit sem, meg a többit sem. Minden férfialakjában van valami félszegség, valami színészkedés, valami kicsinyesség és ez elég a szerzőnek ahhoz, hogy bevegje abba a társaságba, amely méltó erre a világszemléletre. A józan ész a nők képviselik; tudják mit akarnak, mit szabad tenniük, mit nem. Biztosak a dolgukban. Ebben is van valami a kamasz jóhiszeműségéből, aki sokra becsüli az inkább ábrándokon keresztül ismert női nemet.

Stílusa alkalmazkodik ehhez az életszemlélethez. A regény apró megfigyelésekből tevődik össze, amelyeket azonban sohasem érez az olvasó fölöslegesnek. Ez az aprólékoság igen jól összeillik a főhős állandó két-

ségeivel (talál-e majd ennyire összeillő stílust, ha másfajta főhőst szerepeltet?). Az aprólékos megfigyeléseket mulatságossá teszi az ötletekben gazdag, szinte állandóan szellemes előadás. (Nem fírad-e majd ki?) Így kezdődik a regény: «Csibrákyt mértéktelen kopasztsága óvta meg attól, hogy elmerüljön a szürke és egyhangú tömegben. Ez tette rendkívüli egyéniséggé. Más ember a lábánál kezdődik s a fejénél bevégeződik. Csibráky tovább nyúlt».

Fiatal szerzőnél szinte aggasztó tünet, amikor mese, stílus, világnézet ennyire egységes, harmónikus. Az ember gondolhat a modern olaszokra, akik szeretnek játszani a szavakkal és az emberekkel és akiket Kolozsvári jól ismer, gondolhat Anatole France-ra, akit a modern olaszok is forgattak és Kolozsvári is aligha kerülte ki. De ez nem fontos. Már most van egyéni íze regényének és ha bele nem téved a zsurnalisztika által oly bőven tenyésztett felületességbe, mélyebb, érettebb alkotásokat is várhatunk tőle, akiben ennyi szellem és a mű épségének ösztöne ily hatékonyan él.

Azt rebesgetik, hogy egyik hivatalunk magára ismert a regényből és szankciókat helyezett kilátásba. Az bizonyos, hogy a szankciók ma divatban vannak, de remélhetőleg a hír nem bizonyul majd igaznak, mert egy régi elv szerint nem érdemes verébre ágyúval löni. Nem a puska por kímélése miatt, hanem azért nem, mert az ágyúlövés nagyobb zajt csinál, mint a veréb halála. A regény, mint irodalmi alkotás ugyan nem veréb, de az esetleges bántalom, még a verébnél is kisebb.

Fábián István.

Thomas Mann: József Egyiptomban. (Athenaeum.) Thomas Mann hatalmas tetralógiájának harmadik kötete József egyiptomi karrierjét

tárgyalja. Az első kötet József ifjúságát mesélte el, a második József és testvéreinek viszonyát és kútbavetetését. A negyedik, befejező kötet megjelenése után még visszatérünk a nagy mű ismertetésére és részletes bírálatára, de már most jelezhetjük, hogy az európai regényirodalom régen látott ily roppant kísérletet a történelmi regény terén. Kétségtelen, hogy napjainkban a történelmi regény divatban van (»történelmi időket élünk«); ennek egyik oka az is lehet, hogy a társadalmi regények írását a politika elhatalmasodása annyira megnehezíti, hogy még a legnagyobb szellemű írók is kénytelenek valamiféle irányregényt írni. Thomas Mann az európai történelem szinte prehisztorikus rétegébe ás le, hogy mintegy metafizikai távlatból mondja el véleményét koráról is, noha a Varázshegy már elég részletes feleletet adott minden kérdésre.

Thomas Mann műve voltaképpen egy ószövetségi történet művészi parafrázisa, egy sui-generis bibliamagyarázat. Bizonyára a leghosszabb és legrészletesebb magyarázat, amit e téziszről tartottak valaha, de a legművészből is. A munka eredetisége már ebben van: e kis téziszben és a nagyarányú feldolgozásban. S tévedés lenne mégis azt hinni, hogy sok szerep jut a külső hitelkeltésnek, vagy a történelmi levegő megteremtésének, mely a romantikus iskolából maradt s oly fontos követelménye volt a naturalista-impreszionista ábrázolásmódnak is. Még a jóhiszemű Mahrholz-féle irodalomtörténet is naturalistának könyveli el Thomas Mannt, pedig éppen itt látszik meg igazán: az impreszionista modor és a komponálástól való irtózás a legtávolabb esik tőle. S mégsem klaszszikusan hideg; az egész roppant anyagot áthevíti a Thomas Mann-i ironia, mely bele-beleszól az eseményekbe és magyarázza. S még inkább:

szeretnők azt mondani, hogy Thomas Mann szellemének bája lengi be e testes köteteket, mely a legmegnyugtatóbb kalauz és vigasztaló e végtelen egyiptomi tájakon és beszélgetéseken át. Sokan nehézkésnek találják e könyveket. Bárcsak sok ilyen »nehéz« könyv gyönyörűségét kellene elszenvédnünk. Félünk azonban, hogy sok ideig kell még e könyv éber emléke elől félretolnunk könnyű és színes történelmi olvasmányokat, melyeknek felelőtlen szövegét oly »nehéz« olvasni.

Füsi József.

S. Kovács Ferenc: Kondor Tamás karrierje. Budapest, 1935. Kosmos.

Vannak regényírók, akik az eszmét, a fogalmat szokták és tudják megtestesíteni, emberiesíteni műveikben. Olyan fogalmakat, mint a rossz, a bűn, a pénz, amik mind közel vannak az emberhez, amelyek igazában sorsának intézői, kicsit talán életgyökök is, mert nem egy emberi élet velük kezdődik és velük végződik. Ezeket az életgyököket próbálja képzeletével felöltöztetni és érdekfeszítő regénnyé formálni, sajnos, balfogású kísérletében az ifjú szerző. A Pénzből szeretett volna élő személyt teremteni. A Pénz tehát bécsi báró lesz, misztikus magyarázatú huszonegyágú koronával, minden tárgyon, ami körülveszi és pénzsárga fakósággal a szeme alatt. Mindenütt ott van, mint valami kulisszák mögül ható, mozgató, folyamatokat összehozó, láthatatlan kéz. Igazában minden, ami Európában történik, — mint okozóra, — órá mutat vissza és a fantaszta újságíró azt a célt tűzi ki maga elé, hogy minden útnján nyomában járjon és bűneiről felvilágosítsa az embereket. De hiába minden, a Pénz világhatalom, a báró akkor tűnik el, amikor akar, helyesebben el sem kellene tűnnie, hiszen az arany csengése minden ajtót megnyit, minden ajkat elhallgattat. A

Pénznek minden sikerül, csak egy nem — a szerelem. Azt is megveheti, csak amikor kilép az esküvő után a templom küszöbén, az örült, kegyvesztett, pénztelen ember agyonlövi a Pénzt, mert az nem akar többé rámosolyogni.

Végeredményben nem érdektelen a téma és a vérbeli íróművész érzékelteni tudta volna, mennyi mindent jelent az ember életében a pénz, mennyire tőle függ és rajta múlik minden. Ebben a regényben azonban már az első lapok elolvasása után — hogy világosan látjuk a célt — látjuk azt is, hogy semmit sem várhatunk, ami igazi irodalommal, művészettel, filozofikus mélységgel, problémáknak még csak megközelítésig való megoldásával is összefüggene. Nem nagy terjedelmű a regény, mégis türelem kell az elolvasásához. Annyi pszichológiai képesség, indokolatlanság, zűrzavar és — túlzás nélkül írva, — értelmetlenség kapaszkodik egymásba lap-lap után. Példát idézhetnénk, de ha eggyel elkezdzenők, vége nem volna a tévedések és lehetetlenségek felsorolásának. Alakjairól még csak azt sem állíthatjuk, hogy papirosfigurák. Kődökepek. Zűrzavaros lázálmok.

Ezt az írást semmi sem menti. Semmi kétség, mindenkinek meg van a joga ahhoz, hogy írjon. A fiatal szerzőt tehát senki sem vádolja. A kiadóját azonban annál inkább.

Estly Pál.

Keresztury Dezső: Arany János. (Magyar Szemle Társaság Kincses-tára.) A szerző kiindulópontja az Arany-filológia sokat vitatott ellentéte: a klasszikus költőnek, példás erkölcsi egyéniségnek tartott Aranyt újabban szerették az első dekadens költőnek tartani, szívesen foglalkoztak «furcsa» természetével, neuraszténiájával. Ebben egyúttal támadás is volt a konzervatív felfogás ellen:

Aranyt már életében is csak beleszerették a klasszikus pózba, halála után pedig egyenesen szoborrá merevítették az embert. Keresztury Dezső az igazi történelmi felfogásban találta meg Kolumbusz tojását. Arany János népies költő is volt, klasszikus is volt, neuraszténiás is volt fejlődése különböző fokozatain. «A tévedés akkor történt, amikor a költő egy-egy életszakának, kedélye egy-egy hullámhegyének vagy völgyének jegyében magyarították életműve egészét. A teljesebb Arany-hagyomány munkásainak egyre elodáztatlanabb kötelességük tehát, hogy az egy-egy vonást kiemelő s általánosító jellemképek helyesbítése céljából elkészítsék Arany pályaképet: egyénisége és költészete változásainak s e változások belső összefüggésének megnyugtató rajzát.»

Keresztury végigmegy a költő különböző fejlődési fokozatain. Seholy sem akar túlságosan eredeti lenni, hiszen művének megjelenési helye: a Kincses-tár is kizárja ezt. Felhasználja az eddig elért eredményeket, a megszokott Arany-arcok minden vonását megtalálja az olvasó. Azonban nem elégszük meg a lexikális különbségekkel, amire szintén csábíthatta volna a sorozat, amelyben tanulmányai megjelent. A megszokott vonásokat elmélyíti és ezzel új fényt is ad nekik. Így lesz sokszor, diszkrétén bár, de mégis eredeti. Különösen kellemes és tanulságos olvasmány a «Nagyszalonta» című fejezet, amelyben a fiatal Arany lelki életének kialakulását fejtegeti és rámutat azokra a hatásokra, amelyek egész életében végig kísérik.

A klasszikus Arany kialakulásában Liemeli Csengery nagy szerepét. Keresztury véleménye ezen a téren azért is fontos, mert a magyar klasszicizmus — ahogy Horváth János nevezi ezt a kort — egyik kedvelt kutatási területe. Előbbi tanulmányainak le-

szűrt eredménye az a néhány oldal, amelyen a magyar klasszicizmus tartalmát, formáját, célkitűzését és a külföldi klasszicizmustól való eltéréseit ismerteti.

Mivel néhány részletet így kiemeltem, úgy érzem, azzal tartoznám az igazságnak, hogy az ehhez hasonló, valamiért érdekes, vagy jó részleteket is megemlítssem. Amikor ebből a szempontból végiglapoztam újra a füzetet, láttam, hogy mennyi mindent kellene még megemlítenem. Mivel azonban a bíráló nem lehet tartalmi ismertetés, érjük be azzal, hogy Keresztury Dezső tanulmánya nyeresége a különben is gazdag Arany-filológiának és az adott kereketek között mintaszerűt alkotott.

Fábián István.

Julian Sorrel Huxley: Élet és halál.
Fordította Koronkay István. (Révai-kiadás.)

Amikor a kiadó elérkezettnek látja az időt ahhoz, hogy komolyabb elmélyedést követelő érdeklődést elégítsen ki, az már a béke. A világháború emléke mintha már nem lenne olyan terhes, mintha a lélek már megnyugodott volna s a felejtett irodalom után az oktató s a lélek teljes odaadását követelő tudomány felé fordulna. Történelem és filozófia, szociológia és természettudomány, irodalom, művészet, politika, vallástudomány kap méltó helyet ebben a sorozatban. Kitűnő szerkesztői ötlet volt a biológia csodálatos világát tárni fel mindenekelőtt. Természetes az, hogy ilyen kis kötetben a modern sexual-biológia, a mendelizmus, a halál problémája, a biológia és társadalomtudomány szervezés viszonya, mindaz, amit a kötet beígér, a biológiának, mint tudománynak csupán csekély részecskéje. Minden felvetett kérdés körül támadt vita már könyvtárakat tölt meg. A ma rohanó embernek eszébe sem jutna egy-egy kér-

désnél annyi időt eltölteni. S itt érkezőnk el a sorozat jelentőségéhez. A tudományos essay elsősorban azoknak szól, akik minden előtanulmány nélkül bekíváncsiskodnak a tudomány csodálatos világába. Nem is tudnók hirtelenében megmondani, hogy Julian Sorrel Huxley könyve tisztán szórakoztatás-e vagy ismeretterjesztés, miután a tudományosság mellől alig fordul el egy pillanatra, azt is csak a könnyebb megérthetés kedvéért teszi. Természetes, hogy a tudomány szórakoztató formában való közlésénél is szükségesek bizonyos előtanulmányok, melyek azonban azt a látszatot keltik, különösen az első oldalak olvasásánál, hogy a könyv unalmas és száraz. Aki azonban ezeken a látszólag kellemetlen nehézségeken átvergődik, olyan ajándékot kap, amely hosszú időre felejthetetlen élmény marad számára. A hegytetőre felért túrista tiszta öröme ez. Évszázadok kutató munkájának eredménye tárul itt az olvasó szeme elé, a tudományos világ vérnélküli harcainak győzelmi jelentései. Kár, hogy a szerző nem sejteti, milyen időben s milyen úton jutott el a tudomány a könyvben lefejtett tételekhez s ezzel könnyelműen olyan fegyvert dobott el magától, mellyel a tudományos érdeklődésű olvasókat a tudomány becsülése és még távolabbi érdeklődésre felkelthette volna.

Julian Sorrel Huxley angol tudós s mint ilyen, hűvösen szemléli a történeteket. Másként írta volna ezt meg egy francia, másképen az olasz. A biológia talán az egyetlen tudományág, amelyet a fantázia tett naggyá, másrészt az egyetlen tudományág, amelynek közlésénél eltávolodhat az író a valóságtól a nélkül, hogy ezzel annak komolyságát veszélyeztetné. A biológia a tudomány lírája. Julian Sorrel Huxley érzi ezt s a maga módja szerint érzékelteti is. Ott van mindjárt az élet és halál problémája, ahol John

Brown meghal, de egyetlen sejtje továbbél s ezzel halhatatlanná válik. Ez a sejt a készülő új élet első sejtje, amely osztódás útján millió új sejtből felépíti az új, a fiatal John Brown-t. A kötet címéül feltüntetett Élet és halál kérdése bőségebb foglalkozást is megérdemelt volna. Az Élet hosszabb tárgyalást nyer, a halál homályba vész. Akár a valóságban. A sexualbiológia újabb kutatásai kárpótolják az olvasót a halál misztériumának elmaradt teoriáiért. Különleges érdeklődésre tart számot a Haladás c. tanulmány. Tagadja, hogy az életet csupán az élan vital viszi előre. Bizonyos biológiai «nyomást» kell szerezni feltételeznünk, amely az élőlények egy részét mindig újabb fejlődési fok felé hajtja. E szerint az ember sem érte még el azt a fejlődési fokot, amelyet elérnie kell. «Az emberi faj még nem tudott alkalmazkodni az értelem és a hagyomány értékeihez és nem tudta a bennük rejlő lehetőségeket kihasználni.» Az emberi haladásal kapcsolatosan nagyon ötletesen és joggal veti fel a kérdést, hogy vajjon ért-e ember, az élő, érző emberi lény ért-e el a tudomány és műveltség fejlődésével valamit, élete nem vált-e ezek révén csak gyorsabbá, bonyolultabbá és nem veszített-e mélységéből, nyugalmából és gondtalanságából?

A fordító áhítatosan és tudományos felkészültséggel készült a mű átültetésére. Bár több ízben adódott a mű fordítása során mód arra, hogy a tudományos tárgyilagosságból kikökenve, könnyedebb hangot üssön meg, a fordító óvatosan tartózkodott tőle s nem élt a szórakoztatás vagy az ötletesség lehetőségével. Ezzel fordítását a tudományos mű közvetlen szomszédságában megtartotta.

Marék Antal.

Tóth Ede O. F. M. : Az eltört hárfá.
(Verseik. *Ferences Ifjúság* kiadása, Szombathely.)

Egy tiszta, halk szívnek a kiáradó szerelme Isten és a csodálatosan szép élet felé, melyet talán éppen azért talál olyan lüktetően csodákkal telinek, mert érzi, hogy korán itt kell hagynia. Alig 25 éves ez a fiatal ferences, mikor kiragadja kezéből a tollat a halál, teljesült vágya, amit egy szép versében irt: «Miért is nem lettem én is harminc, Hogy hajnalán egy fényes napnak Feléd szállhatnék Istenem!» Így szállt el valóban és a fiatalság hamvas bájával átfestett sorait hagyta itt nekünk. Mennyi vers! Mennyi imádság és himnusz! Mennyi nagyot akarás és véres szív! És milyen gyermeki bájjal borul a földi élet minden szépségére, megfűrésztli szívében, aztán fölmutatja Istennek: «Mert minden dalom az Istené». «Kezem támasztom a keresztre.»

Hogy mi lett volna belőle, ha ez a nagy életláz és Istenszerelem egy útbá ömölve csendülhetett volna ki soraiból, azt nem tudjuk megmondani. De hogy a líra ilyen gazdag áradása fiatal életében máris titokzatos kegyelem volt, az bizonyos. Az «Ifjúság» büszke lehet, hogy ilyen erős és tiszta egyéniséget nevezhetett magáénak.

Nagy Méda.

Poèmes Hongrois. (Traduits par *Georges Philippe Dhas.* Budapest, 1935.)

Örömmel veszi az ember kezébe ezt a könyvet, amely magyar költőket szólaltat meg francia nyelven s amely arra van hivatva, hogy a francia közönséget egy «terra incognita» számára hódítsa meg, a magyar líra számára. Nem az első ilyen munka ugyan, de mégis meg kell becsülnünk, mert Franciaország igen kevés izelítőt kapott eddig még irodalmunkból. Ennek a nyelvi nehézségeken kívül még más okai is voltak. Német közvetítéssel kezdtek észrevenni bennünket; Musset, Hugo, Coppée egy-egy

verset írnak ugyan rólunk, de irodalmunk felé csak a múlt század vége óta fordult a figyelmük. A gyérszámú Petőfi-fordítás után Ady volt az első, aki sikert aratott; néhány gyűjtemény jelent meg verseiből franciául. A Párizs-rajongó végzetesen magyar, de azért mégis nyugati lelkében rokonra ismertek a franciák. Ady után megtört a jég; ha lassan is, de megindult a magyar irodalom termékeinek a franciára való átplántálása.

Dhas az utolsó száz év liráját igyekszik bemutatni sok-sok szeretettel, mély megértéssel és finom átéléssel. A sort Petőfivel kezdi meg, akinek hat versét hozza, köztük az «Egy gondolat bánt engemet» és a «Szeptember végén» címűeket is. Ez az utóbbi a «Fin de Septembre» cím alatt a kötet egyik legsikerültebb fordítása. Az eredeti zeneiségét nem tudja ugyan kihozni, de Petőfi fájdalom megérzése, szavainak végzetes szépsége így is benne lüktet. A János vitéz fordítása a kötet leg-hosszabb verse, amely nagy művészi feladat, de Dhas derekasan megfelelt neki. Ugyanaz a meseszerű báj, ugyanaz a könnyedség vonul végig rajta, mint az eredetiben. Pedig a Jean Koukouritza-ra igen nehéz ám rimet találni a francia nyelvben!

Aranyt csak egy vers képviseli, a Tetemrehívás. Látszik, hogy a fordító nehezebben férközött hozzá, mint Petőfihez. De ez érthető is; Arany szavainak ízét, zamatát, nyelvének tömörségét és fenséges egyszerűségét nem is igen lehet művészién visszaadni. Azért még így is, a drámai lüktetésű szavakon keresztül meg tudja érzékeltetni Arany nagyságát.

Arany után Endrődöt mutatja be egy versén keresztül, azután mindjárt Ady jön hét költeménnyel, igen jó fordításban. Látszik, hogy Dhas mind között őt érzi legközelebb ma-

gához, hogy nála tudott csak teljesen az idegen költő lelkének mélyére szállni. Két párizsi verse, a «L'automne est entré à Paris» és a «A la gare de l'Este», majdnem tökéletesek. A L'or et le Sang az eredeti minden szövegével érez:

*Cela m'est bien indifferant
Que råde la joie ou la peine,
Que parle l'or ou bien le sang.*

Az Ady utáni költőgenerációt Gyóni Géza kettő, Kosztolányi és Babits pedig egy-egy verssel képviselik. Bár a fordítások jók, sem a versek kiválasztását, sem a költők közötti arányt nem tartjuk sikerültnek. Sem Babits, sem Kosztolányi jelentőségét nem lehet egy versen keresztül megérzékelteni, különösen akkor nem, ha a versek nem tartoznak a reprezentáns alkotások közé. Több költőnek a hiányát erősen érezzük: Mécs Lászlót, Tóth Árpádot, Juhász Gyulát (aki a régebbi Jammes-al közeli rokon), Áprily Lajost feltétlenül be kellett volna mutatni. Szerepel még Wlassics Gyula néhány sikerült fordítással képviselve.

Mindent összevéve azonban, Dhas mégis csak eredményes és szép munkát végzett, hiszen magyar költőt fordítani nem tartozik a könnyű feladatok közé. Elismerés illeti úgy őt, mint Kállay Rudolfot, aki az ajánlás szerint a magyar költészet szépségeibe bevezette. Bárcsak minél több ilyen munkát látnánk; nagyobb rés támadna azon a közönyön és nyelvi nehézségeken épült kínai falon, amely a magyar költészetet nyugat elől elzárja.

Galambos G. Ferenc.

Tíz poéta. (Lakos Eta, Mollináry Gizella, Fényes Jenő, Kónya Lajos, Tabán Gyula, Bányász László, Dobai Béla, Kallós Erzsébet, Matusz Gyula és Veöreös Miklós versei.)

Nehéz az ember helyzete, mikor így egyszerre tizen is állnak előtte

várakozón, hogy véleményén keresztül szűrjék meg reményeiket az irodalomtörténeti halhatatlanságra. Nehéz, mondom, mert mindnyájan magyarok, akiket legszívesebben testvéri szívére szeretne ölelni nagyot- és szépetakarásukért, de viszont felelősségérzete és kritikusi hitele éppen az írók érdekében kötelezi őt tárgyilagos hűvösségre. Ha ezen a távolságon itt-ott mégis átsugárzik valami melegség, akkor azért nyugodt lélekkel vállalja még az elfogultság vádját is.

Sokuk között! *Lakos Eta* a legharmonikusabb és megállapodottabb egyéniség: lelkivilága s egyben verselése is nem nagyskalájú, olyan, mint az egyszínű puha selyem, melynek egyhangúságát azonban a gyűrődések és törések fokozatos árnyalatai teszik igen változatosná. Langyos fürdőhöz is hasonlíthatnám, vagy békés családi otthonhoz, melyben szívesen időzik az ember s amelynek emlékét sokáig magával hordja. Fehér sugár, mint ő is állítja magáról, melyet a szerelem talán, «ez a csodaprizma szívárványszínekre bontana lágyan.» Lehetséges, sőt valószínű. Hozzátehetjük azonban azt is, ha sugár, akkor inkább a kandalló fénye, melyben melegít szívének jósága, tisztasága és nemessége is. Ezek olyan értékek, melyek bőségesen kárpótolnak a szívárvány kibomlásának elmaradásáért is. Azonkívül *Lakos Eta* könnyedén is versel, de mindig a változatos forma fegyelmében.

Vele teljesen ellentétes egyéniség *Mollinár Gizella*: diszharmonikus, nyugtalan rajzú imprimé-selyem, melyet szeszélyesen összeszabdal a szabadvers fegyelmetlenségében. Jóval elementárisabb erejű *Lakos Eta*-nál, szinte férfias, a vidék friss levegőjét és mélységes szomorúságát átásztja magából, fantáziája itt-ott gyönyörű képekben csillámlik meg és mégis az *Ami történik* című kötetének

legfőbb hiánya, hogy *Mollinár* sem a földbe, melyen gazdálkodik, sem családi életébe, illetve mint anya gyermekébe, sem mint nő Istenbe nem tud kapaszkodó gyökeret verni. Ez teszi versét nyugtalaná, rapszodikussá. S olvasásakor éppen az jut az ember eszébe, hogy a forma fegyelme mennyit tisztított, emelt, sőt lendített volna nemcsak egyéniségén, hanem költői vergődésén is.

Körülbelül kettejük között áll *Őszi mesék* című kötetével *Fényes Jenő*, mondanivalójának sokrétűségével, bölcselkedő hajlamával és helyenkint elmélyülésével, nemkülönben tisztaságával és melegségével megformatisztetéssel. Témaköre jórészt egyezik *Lakos Eta*-éval, de harmóniája már nem olyan zavartalan és verselése is erőltetettebb. Egészben véve kötetét szívesen lapozza az ember még akkor is, ha az az érzése, hogy a szigorúbb rostálás csak hasznára válhatott volna.

Kónya Lajos ötödéves tanítójelölt korában adta ki verseit *Úti sóhaj* címen s hivatása meg életkora, jó értelemben véve, meg is érződik a versein. A leendő magyar tanító ideális lelkülete tükröződik bennük verselőkészségének fogyatékoságával együtt. *Kónya* ugyanis még inkább témákat keres, mint önmagát adja és mondanivalójában is inkább a hatások irányítják, mint az önállósága, így különösen filozófikus természetű verseiben. A rimeknek is rabja még annyira, hogy nem egyszer azok döntik el a sorok tartalmát, ami természetesen, bizonyos határozatlanságra vezet. Tisztasága és emelkedettsége a legnagyobb erényei s annak dacára, hogy a kötetet díszítő saját linoleum-metszeteit művészibbnak tartjuk a verseinél, ezeket is becsüljük annyira, hogy őt további elmélyedésre buzdítsuk.

Tabán Gyula szolnoki poéta *Szalmakoszorú* címen a mai időkben egé-

szen szokatlan költői műfajjal kísérletezik, az epikussal. Szabályosan énekekre osztott, elő- és utóhanggal megfejtelt négyíves hőskölteményt írt az állástalan fiatalemberről, aki elkalódik a semmittevésben és vágyaiban. Tabán tipust rajzolna, de témája annyira szintelen, határozatlan, alakja pedig elmosódott és cselekvéstelenségében olyan kevéssé hős, hogy így semmiképen sem alkalmas epikai feldolgozásra. Képzelete sem szárnyal egy igazi hőshöz és hőskölteményhez méltóan, hangja pedig riporter színezetével közelebb áll a szatirikushoz, mint a komoly elbeszélő költészet hangjához. Rutinos verselésén kívül, sajnos, nem találunk olyan értékeket kis kötetében, melyek kiemelnék őt a nagy átlagból.

A győri fiatalok *Öten* címen jelentkeznek egy kötetben, egyenkint mintegy másfél tucat verssel, ami éppen csak arra elég, hogy a profiljukat megvillantassa előttünk. S ez a profil, ha csak elnagyolt vonásokkal jelenik is meg egyelőre, mégis mindnyájunknál érezteti, hogy gazdjája olyan erők birtokában van, melyekkel idővel valószínűleg markánsabbul is meg fogja rajzolni saját költői arcképét. Az indulók tétovázása és botladozása meglátszik még mindegyikükön, de ha az élet nem sujtja őket, ezeket a gyengeségeket minden bizonynal levetik majd a költői fiatalúsággal együtt. Magyarságával legjellegzetesebb köztük *Veöreös Miklós*, akiben ősi fájdalmak sajognak és merülnek felszínre iskolázottan kifejező formában. Mellette *Bányász László* fejezi ki hasonló határozottsággal a szociális sebek égető gyötrelmét, de szerelmes verseinek érzelmi ágaskodása már kevésbé megnyerő. A szociális érzék *Dobai Bélánál* is megmutatkozik, de érettebbek és erővel teljesebbek *Lenauról* és *Rát Mátyásról* írt versei. Legfiatalabb s egyben a legkiforrotlanabb is köztük *Matusz*

Gyula, akinek még hangulatos leírásai a legsikerültebbek, mint az *Este falun* és a *Nagyapám kertje*. Az egyetlen nő pedig, de rangban nem utolsó köztük, *Kallós Erzsé* azokban a verseiben kap meg leginkább, melyekben felparáználkodik szívének melege: *Apám lelke* és *Ki boldogabb*.

Zalai Fodor Gyula.

Molnár Ferenc: Májibaba. (Centrum kiadás.)

A fiatal szerző filmregénynek nevezi művét titokzatos okokból. Talán az első oldalon levő plakát- vagy filmfelirat stílusban írott szöveg miatt. Különben rendes regény a könyv, egy kicsit kétségbeejtően rendes. Aranyos, jókedvű kadétkok és önkéntesek, helyes és kikapós asszonyok, katonás strammság, melodráma-szentalizmus és felületesség. «A Duna két partján, mint csillogó ékszerek ragyogtak végtelen hosszú sorban az égő vállanylámpák s a királyi palota zöldeskék kupolái szerelmesen kacsintottak át az öreg Citadellára! Tavasz volt!...» Így írja a szerző három ponttal és két felkiáltó jellel. Különben megtalálhat az olvasó mindent a regényben, amit egy jól fészült, szimpatikus fiatal embertől joggal elvárhatnak a lányos mamák a jounon elfogyasztott sendwichek és mignonok fejében: kis érzelgős hazaszeretet, könnyed jókedvet, részletes pletykákat, kamaszosan kedves önteltséget és jókora adag erkölctelenséget. Alapjában véve igen elszomorító jelenség ez a regény, annál elszomorítóbb, mennél nagyobb közönségsikere lesz. Mert könnyen előfordulhat, hogy lesz. Meséje fordulatok, alakjaiban van kedvesség és — sajnos — elterjedt az ilyen Májibaba-szerű világnézet. Az egyik alappillér valamilyen felületes és agresszív katonásdi, a másik a síma modor, a harmadik a színházi lapok erkölctana.

F. I.